

HUSZÁR SÁNDOR

Kinek hajnalodik?

- Alászolgája, Uram.
— Kuss!
— Pardon...
— Meg van örülve? Bújjon be és hallgasson.
— Hová megy ez a vonat?
— Bújjon be, nem érti?
— Északnak vagy délnek?
— Nem tudom.
— Meg kell tudakolnom...
— Csak az kell magának, rögtön fejbe verem ezzel a bottal! Rám akarja hozni a fékezőt? Hogy zavarjon el? Vagy felugrik vagy eltűnik.
— Hát a felugrás némi nehézségbe fog ütközni.
— Van magának esze? Adja ide a kezét... Kapaszkodjon, az úristenit. Úgy... Na még egy kicsit... Most pedig bújjon oda be a sarokba. Be, be, jó mélyen a szalma alá. Kicsit lópisiszaga van, de nem lehetünk finnyásak... Szerencsére itt jó az akusztika, és minden kicsi nesz messziről idehallik. Ha nem idefigyeljen, volna egy diszkrét kérdésem: van magának egy csepp esze?
— Mért kérdi ezt uraságod?
— Ordít magáról, hogy szökésben van, s akkor épp udvariasságra van szüksége.
— Elnézést, nem szökve távozom, legfennebb a feltűnést kerülöm.
— A feltűnést... Jó! Maga marha jókat mond, hallja. A feltűnést kerüli. És még mit? Mit még? Bizonyára interjút sem ad. A gróf úr a világnak nincs itthon...
— Nem értem uraságod ellenérzését.
— Mi a fészkes fenét nem ért? Hullára van verve, halálosan éhes és elgyötört, és akkor játssza nekem a finom társasági urat.
— Nem játszom én, kérem... Azt hiszem, semmit sem többé.
— Áhá! Találtam. Valami a mondatomban szíven találta... De különben nem érdekel az egész. Csak a hülye viselkedése héklizett fel. Uraságod meg, hogy is mondta? Feltűnést! Nahát az óriási volt, hogy maga kerüli a feltűnést. Ha nem vagyok indiszkrét: milyen szakmában tetszik sántikálni.
— Hagyjuk kérem. Maga mondta, hogy üdvösebb hallgatni.
— Nem, nem! Csak semmi mellébeszélés! Elő a névjegyet, különben durva leszek. Amilyen jó tanuló, képes lesz feladni, mert betöröt sejt bennem, és kötelességének fogja érezni, hogy megmentse tőlem a társadalmat.
— Nem vagyok én afféle, tisztelt úr.
— Ne tisztelt urazzon! Legyen szíves! Az isten fáját magának. Nézze meg az ember, még magamra csődítem a katonákat. De annyira ki tud hozni a

sodromból ez a hülyén jóságos úri modora, hogy egészen elvesztem a fejem. Mondja, tisztelt úr, mert odaszólok... Különben is hátha valami disznóságot művelt, és keresi a rendőrség. Mert becsületesemre, átmennék egy másik vonatba, ha nem félnék, hogy észrevesznek... Szóval?

— Nincs bajom a rendőrséggel. Nem csináltam semmi disznóságot.

— Jó, és mit csinált? Mert valamit csinált. Mi a foglalkozása? Árulja már el, gróf úr, mit hülyéskedik?!

— Bohóc vagyok... Illetve csak voltam.

— Bo... És leesett? Vagy mitől néz ki ilyen randán?

— Nem, kérem, másról van szó, de azt hiszem, uraságodat ez nem érdekelheti. Nem olyan természetű... Különben papírom van, szabályos, utazhatom.

— S akkor mi a frászért nem megy pullmankocsin?

— Mert ahol a papírt adták, elfelejtettek pénzt is adni.

— Milyen titokzatos, egyem a lelkét.

— Mitől lennék bizalmas, tisztelt uram.

— Már megint tisztelt úr. Ide figyeljen, gróf úr... Na hál' istennek elindultunk. Esküszöm, még mondott volna egy nagyot, s olyant ordítok, hogy az egész állomás összeszalad... Prima... Isteni. Gör, gör kicsi vonat, csak meg ne állj reggelig. A bohóc úr majd szórakoztat. Tényleg: mondjon valami vicceset.

— Most nem hinném, hogy szolgálatára tudnék lenni...

— Nem mondom, hogy táncoljon, mondjon egy viccet.

— Ön teljességgel hibásan értelmezi a mi művészetünket.

— Hibásan, mi? Hát ezt gondolhattam volna. Aztán miért hibásan, ha nem vagyok indiszkrét.

— Hogy magyarázzam meg? A bohóc... legalábbis a jó bohóc abban különbözik a nézőtérén helyet foglaló embertársától, hogy komolyabb nála.

— És attól röhögnek rajta, hogy komoly?

— Igen, kérem.

— Maga hülyít engem.

— Én uraságodat nem akarom... Elnézést az uraságodért, de hogy szó-lítsam másként?

— Szólítson, ahogy akar. Most már látom, hogy mindent fordítva kell értenem. A csavargó neki uraság, a bohóc az neki a világ legkomolyabb embere. Tudja, hogy hívják ezt a lélektanban?

— Lélektan? Ön tudja?... Ön olvasott?

— Miért, egy kasszafúrónak nem kell? Az is kell értsen a lélektanhoz.

— Nem, nem, uraságod nem kasszafúró.

— Mert manapság nem érdemes pénzt lopni, áttértem a természeti kincsekre. Tegnap este például loptam egy kalap szilvát.

— Tiszteljen meg azzal, hogy bemutatkozik.

— Ez a rokokó stílusa fog megölni!... Szökött katona. Megfelel? Na! A bemutatkozás megtörtént, az úri társalgás folytatódhat. Ön következik, grófom. Magyarázza el, hogy a bohóc egy világgal meghasonlott génius, kinek — ahogy az én nyomorultul elpusztult barátom mondogatta — foltos nadrágja alatt érzékeny szív dobog.

— Kérem, kérem ebben mégiscsak van valami.

— De hiszen ezt megírta a század elején egy Wasserman nevezetű egyén nagyon meghatóan, sőt túlságosan is meghatóan. Nem ismeri? Amikor a pali elmegy a lélekgyógyászhoz? — Uram, Önnek súlyos meghasonlása van — mondta az orvos a páciensnek. — Kapcsolódjon ki, járjon társaságba, menjen el például a cirkuszba, ott van egy olyan kiváló bohóc, hogy garantálok két óra röhögést... Mire a beteg: Köszönöm, az a bohóc én vagyok...

— Csoda szép...

— Szép a fenét! Meg akarnak hatni! Nem látja?! Mondok én magának valamit: ha ennek a marhaságnak egyszer vége lesz, s nem kötnek fel mindkettőnk az első állomáson, akkor nagyon újra kell kezdeni az életet. Annyira, hogy ki kell lúgoznunk az agyunkból a régi fogalmakat is. Még inkább azt, ami ráarakódott.

— Hát az nálam némi nehézségbe fog ütközni... Mármint az újrakezés.

— Mit csinált maga?

— Csinálni semmit nem csináltam. A hivatásomat teljesítettem.

— S az magánál mit jelent?

— Hogy mondjam? Ön intelligens ember...

— Ne apelláljon az intelligenciámra, ha van egy mód rá! Köpök a világ intelligenciájára, amelyik ilyen nagy apparátussal teszi tönkre az emberek életét. A vadságomban bízom, uram! Abban, hogy képes vagyok pusztá kézzel megfojtani egy fékezőt, ha ránk bukkan, s gyanús, hogy veszélybe sodor. Ebbe bizzon, jobban jár. Az úristenit az intelligenciájának. A pápua szent ember, mert az csak megeszi a misszionáriust. A marhát, aki nem ül otthon. De nem öli le a felesleget...

— Tökéletesen értem Önt.

— Furcsa. Én magamat nem értem.

— Értem, és Ön mellett állok.

— Az prima, legalább megmondja, hogy így kettesben hol állunk.

— A szenvedő ember mellett, uram.

— Ja? Átvitt értelemben.

— Konkrétan. Látja, ezért vertek meg a csendőrök.

— Hogy mellettem állt?

— Átvitt értelemben.

— Kancsi leszek a sok keresztbeadott választól. Mondja el, miért verték meg, s el van intézve.

— Hát... Hol is kezdjem.

— Ahol akarja. Időnk van. Remélem.

— Tetszik tudni. Én mindig magamat adtam. Furcsa, de így van. Nekem csak az olyan számok mentek, amelyekben megtaláltam önmagamat. A hiszékenyt játsztam legtöbbször. Meg a hülyén becsületeset. Meg a becsapottat. Tudja, milyen sikerem volt, mikor igazi könnyeket sírtam? A ponyva hasadt el a röhögéstől. És nem azért, mert az emberek durvák. Mert valahol ezek az én elesett figuráim nevetséges emberek voltak. Legalábbis nevetést kiváltó emberek. Röhögtek az esetlenségeimen, pedig lényegében magukon röhögtek. A saját esetlenségeiken. És ez így volt rendjén. Mélyen meg vagyok győződve, hogy segítettem nekik. Akár úgy, hogy segítettem megszabadulniuk saját számárságaiktól, akár úgy, hogy szereztem nekik egy gondtalan délutánt, estét. Aztán jött a háború...

— És mondott valamit...

— Igen.

— Tehát mást segített, hogy megszabaduljon a hülyeségétől, saját maga viszont hülye maradt.

— Ez így túl egyszerű.

— Az élet ilyen egyszerű: jön egy golyó, eltalálja, és kész.

— Éppen ezért.

— Éppen ezért, mi? Valaki elvárhatja magától, első osztályú bohóctól, zsonglőrtől vagy műlovartól...

— Elnézést, uram!

— Nacsak, nacsak! Lassan megjön a hangja. Hallom, már kiabálni is tud. Bravó. Ez azt jelenti, hogy megmarad.

— Elfelejtettem Önnel közölni, hogy a bohóc is ember!

— Sőt demonstrálta. Bemutatta, hogy szét lehet verni egy embert. Csak afelől nem sikerült még meggyőznie, hogy így szétveretni a seggünket, hősiesség. Félek rajta, hogy nem is fog. Én nem születtem hősnak. Én semminek sem születtem. Maga bohócnak született. Más grófnak születik. Én? Semi. Egy emmel. Harmadéves gyógyszerészhallgatóként maradtam abba, jelentem alásan. Hogy hol folytatom, nem tudom. Ha van egy kicsi lélek bennem, ott hagyom a patikusságot. Képes leszek patkánymérget adni egyszer a világnak. Ember, uram! Mind emberek vagyunk. Nagy dicsőség, nem mondom.

— Nem dicsőség. Mentség.

— Magát alaposan megmentették, nem mondom.

— Engem tönkretettek.

— Na látja, kegyes gróf: így sokkal szimpatikusabb, mint az iménti hősi pőzban. Azt hiszem, mégis megmaradok gyógyszerésznek. Csak a szenvedő ember elviselhető. Ha legalább a hasa nem fáj az embernek, minimum Julius Cézárnak képzelem magát. És a nagy cezarománoknál csak a kicsik utálatosabbak. Nekem elhiheti.

— Igen, engem tönkretettek, de attól én még ember vagyok.

— Köszönöm szépen, én ilyen áron nem kérek az emberségből. Magának adom, gróf úr, az én adagomat is.

— Én nem attól lettem ember, hogy tönkretettek.

— Nem, persze, minimálisan fordítva.

— Igenis, fordítva. Azért, mert ember voltam, azért kellett...

— Furcsa rögeszméi vannak, grófom... Azt hiszem, nem ártana aludni egyet. Jól belemelegedtem ebbe a szalmába. Úgy érzem, egy adag lótrágya van a fejem alatt. Kicsit bűdös, de majdnem olyan puha, mint egy kincstári párna.

*

— Ki vont volna felelősségre, ha nem csinállok semmit?

— Tényleg, ki vonta volna. Elalvás előtt én úgy veszem be az ilyen lelkiismereti kanyarokat, mint más az altatót.

— Senki. Lám, maga is azt mondja, hogy hülye voltam.

— Én azt. Ha magának ilyen tömören kell. De tehetem ostyába is, hogy ne legyen keserű. És akkor azt mondom, hogy: nem volt elég okos.

— Utálok az okosokat!

— Gusztus dolga.

— Nincs okosság, csak emberség van. Meg embertelenség.

— Tehát aki nem okos, az emberséges? Grófom, az efféle a cirkusznak egy modern változatában öngólnak nevezik. De különben az úgy tökéletesen indokolt: így szokott lenni. Ha más mondja, megsértődünk, ha mi valljuk be, büszkéek vagyunk. Akár arra is, hogy hülyék voltunk...

— Ön, kérem, engem állandóan zavarba hoz ezzel a választékos cinizmusával. Itt, kérem, élet-halál kérdéséről van szó...

— Szerintem mindenről van szó e két végleten kívül. Azt hiszem, itt van az Ön tévedése. Az ember vagy éljen, vagy döggöljön meg. Maga se nem élt, se nem halt meg. Legalábbis én háromévi gyógyszerészeti stúdiumom után az Ön által prezentált leleten egyiket sem ismerem fel. De hogy az, amit maga mutat, nem élet, az szinte bizonyos. Ha a bal lábát idejében levágatja és olyan foglalkozást választ, hogy a bal kezére ne legyen szüksége, mert ahogy megblikkeltem, az paralizálódott, nos akkor fog tudni... enni, feltéve, ha lesz mit. Még a cirkuszbba is eljárhat — nézőnek.

— Könyörgöm, uram! Hallgasson végig...

— Nem hallgatom! Érti? Döggöljön meg! Mit akar, maga barom? Mit akar? Húszmillió ember döglött bele abba, hogy könyörgött; hogy hallgassák meg.

Dögöljön meg, hogy vesszen ki a gyengeség! Mert a gyengeség a háborúk oka. Meg mindenféle rossznak is az az oka, hogy nem tudják eltiporni a sárkányt. Nem tudunk még hernyó korában a fejére lépni, hanem hagyjuk, hogy nőjön, és időnként könyörgünk neki, hogy hallgasson meg.

— Uram...

— A nyavalya magát törje ki!

— Maga is öngölt lött.

— Bár magát löttem volna. Ha puskám van, esküszöm, le is lőném.

— Nem hiszem, tisztelt úr. Úgysem hiszem.

— Érdekel is engem, hogy maga mit hisz.

— Pedig minden ezen fordult meg. A hitemért áldoztam fel mindent.

— Elég marha volt, mert akkor sem érdekel. Tudja, mit mond a színházi rendező a színésznek? Ezt egy öreg barátomtól tudom, aki szerintem nagy tudós volt. Egy orosz manuszról mesélt sokat, egy rendezőről. Ott a fronton. Titokban. Mondanom sem kell, hogy titokban. Hiszen az oroszok ellen harcoltunk, miközben ő éjjel... érti. Azt mondta ez a rendező a színésznek: nem érdekel, hogy mit gondol, mit érez — az érdekel, hogy mit tesz!

— Góóóóó!

— Bolond?

— Góóóóó...

— Halkabban... Állomás.

— Attól még maga belötte a második gólt.

— Vajon hol vagyunk?

— Hát nem mindegy?

— Hogy lenne mindegy? Persze magának papírja van...

— A második gólnál vagyunk, uram. Az öngólnál...

— Magának könnyű, papírral a háta mögött.

— Ajjaj! Mit mondjak? Nagyon.

— Persze ha magában volna egy kis cinkosság... De nem, magának elvei vannak. Hogy utálok... Nem is utálok, félem az ilyen alakokat. Akik külön tudják választani az elveket az élettől. Hát van nagyobb elv az életnél?...

— Jönnek...

...

...

— Elmentek.

— Ezt megúsztuk... Azaz megúsztam, mert magának papírja van...

— Magának viszont cinizmusa. Képes lett volna magát fasisztának kiáltani, csak futni hagyják... És még élvezte volna a helyzetet.

— Tudja mit? Lehet, hogy megtettem volna. Miért ne? Mindjárt vége a háborúnak, és eddig csak engem vezettek félre. Én soha senkit. És különben is van egy káros szenvedélyem: az ilyen ködös őszi éjszakákat úgy szeretem végigélvezni, hogy én vagyok benn a meleg szobában, teszem azt pizsamában, papucsban, talpig újságban, és a köd meg az éjszaka, meg minden odakint van. Ez a mostani életközelség nekem kicsit naturalista. És az sem ártana, ha valami kiutat látnék... Nemcsak ebből a vagonból, hanem így tovább az életünket hordozó többi vagonokból. Valami célt, célocskát... Ez milyen stílus-irányzat, nem tudja?

— Nem.

— Milyen művész, ha ezt se tudja? A duplaszaltóból nem nagyon fog megélni. Préseljen ki valami életelvet is a sok művészi tapasztalatából.

— Tartozom magának egy vallomással: az ilyen magafajta egészségesek, önmagukban jól elnyújtózni tudók gyenge bohócnak tartottak. A kezdeti ösz-

tönös években felcsillant a tehetség bennem. Volt egy jó műsorom. Gyanús volt, hogy még talán valami újat is hozok ebbe a szakmába. Azt mondták, lírai bohóc vagyok. Költői, poétikus. De már akkor is volt bennem egy gyanús stich. Egyszer valaki azt mondta a hátam mögött, hogy nem vagyok eléggé professzionista. És abban igaza volt, hogy valamit mindig kerestem. Valamit, ami több volt, mint a szorosan vett szakma. Említettem az emberséget. Valóban, volt a figurámnak valami szép emberi tartása. Aztán mind jobban háttérbe szorultam. Fájt a dolog, de nem volt erőm küzdeni. Bár lázongtam ellene, magam is éreztem, hogy igazuk van. Egyre gyengébb a produkció. Nem tudok lépést tartani az új stíluskövetelményekkel. Nem tudok már játszani. Nem tudom játszani az önfeledtet, a semmiről sem tudó, csak a szórakoztatásra töre, nevetető és nevetséges bohócot. Megrendült a bizalmam. Nem is magamban. Az eszközeimben. A taps sem volt igazi. Többre vágytam. Másra. Megrendülésre, talán. Vagy még inkább talán arra, hogy én megrendüljek. — Magamtól. Egyre többet kellett tudnom és látnom. Kellett, érti? Nem hunyhattam be a szememet! Éjszaka, mikor hazafelé baktattam, tömegével vitték az embereket a halálba. És eljött az idő, amikor képtelen voltam a legegyszerűbb mutatványra. Mikor a feledésért könyörgő szemeket láttam, zokogni kezdtem a porondon. Eleinte röhögtek, aztán megrökönyödtek. Csend lett. Beszél-nem kellett.

— És?

— A többit látja.

— Várjunk, várjunk! És mit mondott?

— Mit mondhattam? Még kérdi?

— „Emberek, be vagytok csapva, tömegesen gyilkolnak benneteket, védekeztek...” Így?

— Ezt, ha nem is így.

— Semmi átvitt értelem? Semmi forma, csak a pusztá tartalom.

— Kint tarkón lőtték az embereket.

— Értem...

— Mit ért, mert a hangsúlyból kihallom, hogy valamit félreért.

— Szó se róla... Meg is mondhatom, ha akarja. Azt értettem meg, hogy maga egy dilettáns.

— Én?

— Uraságod.

— Nem értem...

— Pedig a világon a legegyszerűbb: az a művész, aki álmait, vágyait, indulatait nem a művészetében éli ki, az dilettáns. Ne rikácsoljon, grófom. Maga attól még lehet nagy ember, lehet nagy forradalmár is, meg minden a kerek világon, de mint bohóc önmagát szüntette meg. Más minőség lett. Ért engem? Hogy magyarazzam meg? Ércből arany, ha akarja.

— Nekem ezt mondani... félholtra vert embernek...

— Tettem én ennél kegyetlenebb dolgot is: hiányos tudásommal és egy nem is túl éles konyhakéssel operáltam egy tankcsata kellős közepén. A pacák üvöltött, de akkora volt a csatazaj, hogy én nem hallottam. Mert mondanom se kell, hogy érzéstelenítő meg más efféle apróság nem állt rendelkezésemre. De hát: én fájdalom nélkül operálok. Nekem nem fáj. Summa summarum: a pali él.

→ És utána nem mondta magának, hogy dilettáns?

— Nem, és tudja, miért nem? Mert sosem állítottam, hogy orvos vagyok. Ez nálam műsoron kívül volt. Nos, erről van szó! Maga ezért nyomorult. Maga nem azért utazik haza, hogy valamibe beleölje az indulatait, az undorát, a megvertségét. Maga a háláért szalad. Hát nem érzi, hogy milyen szerencsétlen? Tudja, mi a hála? Jó nyugdíj, jó néhány primán csillogó kitüntetés és pénz. De maga bohócként akar megdicsőülni!

— Nekem Önnel tovább nincs mit beszélni... Mi egymást kizárjuk, mint tűz a vizet.

— Alighanem így igaz. Ha délre megyünk és idejében elfognak az oroszok, magáé a megdicsőülés és a keserűség, enyém a további kín, fogság, miegymás, és ha kibírom... újrakezdem együtt a világgal. Ha északra megyünk, maga jár jobban. Mert mindkettőnket kérdezés nélkül azonnal kivégeznek, s akkor teljesül a kívánsága: nagy bohóc lesz... Post mortem feltétlenül.

— Majd találkozunk mi még... Nézek én még a maga szemébe!

— Remélem. Jó polgára leszek a jövőnek: nem tettem érte semmit. Mindent ezután kell bebizonyítanom.

— Találkozunk, ne féljen! És akkor mondok magának én is néhány kellemetlent!

— Mondom: mindez attól függ, hogy északnak megyünk vagy délnek... Nézzen csak ki valamelyik repedésen: hajnalodik. Melyiknek kettőnk közül...

